

"Bazı âyât ve ehadîs vardır ki; mutlakadır, külliye telakki edilmiş. Hem öyleler vardır ki; münteşire-i muvakkatadır, daime zannedilmiş. Hem mukayyede var, âmm hesab edilmiş." ifadesini örneklerle açıklar mısınız?

Sünuhat'ta; bazı ayet ve hadisler belirli zaman ve şartlarla kayıtlı olduğu halde umumi telakki edilmelerinin mahsurları anlatılmaktadır.

Bazen de külli ve umumi olanlar; kayıtlı olarak nazara verilmektedir. Tevile ihtimali olmayan, kesin hüküm ifade eden ayet ve hadisler, lafız ve mana itibariyle tadil ve tevil edilemezler.

Ancak bazı ayet ve hadisler vardır ki; zaman, mekân, şahıs ve muamelat açısından; ehil olanlarca kayıtlandırılmasına müsaade edilmiştir. Mutlaka bu tadil işi, ehliyetli olanlarca yapılmalıdır. Aksi halde takyidlerin ve tadillerin ciddi mahsurları olur. **Mesela;**

1. **"Yahudi ve nasara ile dost olmayınız."** (*Mâide, 5/51*) ayeti **"onların dinlerine dost olmayınız"** hükmü ile kayıtlı iken; maalesef ehil olmayanlarca umumi telakki edilerek düşmanlık ve husumet ortamı oluşturulmaktadır.

2. **"Zaruretler haramı izale eder."** ifadesi kayıtlı bir kaideyken; zaruretlerin hududu öyle genişlettirilmiş ki; neredeyse helal ve haramlar birbirine karışma noktasına gelmiştir.

3. **"Gıybet katil gibidir."** ve **"Sadaka hac sevabıdır."** gibi teşvike taalluk eden güzelliğeler umumileştirilerek; gıybet edenlerin tamamı iflah olmaz, her sadakayı hacca bukabil tutmak, gibi değerlendirmelere kapılar açılmıştır.

4. **Örtünme dinimizin emridir.** Örtünme tahakkuk ettikten sonra şekli ve sureti önemli değildir.

Yukarıdaki üç misal kayıtlı olanların **umumi telakki edilmelerine**, dördüncü misal ise umumi olan örtünmenin sadece **belli bir şekle sokulması** ile külli kaidelerin kayıtlanmasına örnektir.

Mesela hac; zengin olan Müslümana ömürde bir defa, belli bir mekânda, belli bir zamanda yapılması Allah'ın külli bir kaidesi ve emri iken; yanlış telakkilerle herkes için âdet haline getirilmesi ve bazı kendini bilmezlerin, izdihamı izale için, hacı seneye yayalım demeleri; her iki kaideye de güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Yine Resülü Kibriya Efendimizin (a.s.m.); bidayette kabir ziyaretini yasaklayıp, sonra serbest bırakması, Hz. Ömer'in hilafeti zamanında kıtlık yaşandığından, kisası bir müddet ertelemesi gibi fiili misaller de gösteriyor ki; bazı ayet ve hadisler hususunda zamanla, mekânla, şahıslarla ve muamelatla ilgili olarak, ehil olanlarca yapılan teviller ve içtihatlar Allah'ın bir lütfudur.

Burada **mutlak** kelimesi, bir şarta bağlanmadan söylenmiş genel ifadeyi temsil ediyor. **Yani mutlak denilince;** bir şeyi anlamak, bir şeye inhisar etmek yanlış olur.

Mesela, Kur'an'da geçen "**birr**" kelimesi buna örnek olarak verilebilir. **Birr** kelimesi Türkçe'de **iyilik** anlamında kullanılmıştır. İyilik dediğimiz şey, bir şartla bağlı olmayan, geniş ve mutlak bir kavramdır. Bu yüzden her kesim kendi örf ve âdetine göre bu genel ifadenin içini doldurabilir. Bir toplumda iyi sayılan bir şey, başka bir toplumda kötü sayılabilir. Bu yüzden iyilik manasını her yerde ve her toplumda aynı manayı ifade eden külliyet olarak algılamak kültürel çatışmayı doğurur.

Külliyet kelimesi ise, mutlak kelimesinin aksine genişlik değil, her yeri ve her toplumu kuşatan birlik ve beraberlik manasını temsil eder.

Mesela, Kur'an'ın namaz ve zekat emri küllidir. Her yer ve her toplum için aynı şeyi ifade eder. Burada farklılaşma söz konusu olamaz. Ama "**birr**" yani iyilik, mutlak olduğu için, her topluma göre farklı anlam kazanabilir.

Afrika ve Tayland gibi ülkelerde böcek ve çekirge ikram etmek iyiliğin bir şubesi iken, aynı hareket Türkiye'de hakaret sebebi sayılır. İşte Üstat, Kur'an ve sünnetteki bu çeşit bazı mutlak ifadelerin külli ifadeler gibi algılanıp yanlış tatbik edildiğine işaret ediyor.

Mutlak: Ayet ve hadisin çerçevesinin, yani sınırlarının açık bırakılmasıdır. Böyle olunca zıt kabiliyetler ve farklı kültürel yapıdaki toplumlar ve insanlar, bu ayet ve hadisten kendilerine uygun mana ve hükümleri bulabilirler.

Şayet ayet ve hadisler mutlak değil de **muhkem yani manası açık ve net** bir şekilde çerçevesi belirlenmişse idi, o zaman bütün insanlar bu çerçevenin içine girmek zorunda kalacaklardı.

Demek **ıtlakta yani mutlak** bırakmada kapsayıcılık ve genişlik vardır. Mesela; abdestte başın mesh edilmesinin miktarı, ayette mutlak bırakılmıştır; her iklim bu ıtlaktan bir hisse çıkarabilir. [İmam Şafi](#) ayetin ıtlakından bir parmak ıslaklık yeter hükmünü çıkarması kutupta yaşayanlar için güzel bir uygulama ortamı temin ederken, **İmam Malik** başın tamamının yıkanmasını içtihat edip çıkarması da Afrikada yaşayanlar için güzel bir fetva olmuştur. Demek ayet ve hadislerin bu gibi fer'i (*ibadetlerde esas konulardan olmayan ve içtihadla açık olan*) konularda mutlak bırakılması bir rahmettir.

Külliye: Ayet ve hadislerin değişmeyen ve her yerde aynı olan mana ve hükümleridir. Yani hangi iklimde hangi kültürde olursa olsun, mana ve hükmü küllidir, asla değişmez. **Mesela; namaz kılın** emri dünyanın her yöresinde ve kültüründe aynıdır, değişmez. Külli olan bir hükmü mutlak bırakmak, mutlak bırakılan bir hükmü külli yapmak yanlıştır.

Bazı ayet ve hadislerin manası ve hükmü belli bir dönemi kapsarken, yani geçerliliği geçici iken, daimi zannedilip her döneme tatbik edilmeye çalışılmış. Mesela; **muta nikahı** belli bir dönem için müsaade edilmiş; ama daha sonra yasaklanmışken, bazı bidat mezhepler bu hükmü daimi bir şekilde çevirmişler.

Bazı ayet ve hadislerin mana ve hükmü kayıtlı (özel) iken, bunlar amm (genel) suretinde anlaşılmış. Bazen ayet ve hadislerin genişliğini ve mutlak yapısını, zamanın ilcaatları ve zorunlulukları kısıtlar ve hükmünü daraltır. Ya da o zamanın hükmüne adapte eder. Mesela; **"Düşmanlarınıza karşı at besleyin."** ayetinin hükmünü zaman tefsir eder. O zaman için at savaşın en iyi aracı idi; ama şimdi tank ve savaş uçağı vardır. Öyle ise ayetin mutlak kaydını zaman tefsir eder ve etmiştir. Yani ayet, artık **"düşmana karşı tank ve uçak yapın"** hükmüne dönüşür.

"Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin." (*Mâide, 5/51*) ayetini Üstad, manası ve hükmü kati ve muhkem olanlar sınıfından saymamıştır. Zira bu ayeti sınırlandıran ve hükmünü daraltan hadisler ve fıkhî tatbikler söz konusudur. **Mesela;**

Ehl-i kitap bir kadın ile evlenmenin caiz olması, Ehl-i kitabın kestiğinin helal olması, onlar ile ticaret hukukunun olması, İslam mahkemelerinde şahitlik yapabilmeleri, zımmi hukukunun olması, İslam devletinde memuriyetlik yapabilmeleri, bu ayetin mutlak yapısını sınırlandıran diğer hükümlerdir.

Bu hükümlerden anlaşılan, **bu ayet Yahudi ve Hristiyanlarla mutlak olarak münasebeti yasaklamıyor. Yasaklanan kısım, onların bozuk inanç ve örfleridir.** Yani İslam ile bağdaşmayan inanç ve muamelelerine yaklaşımdan men ediyor. Has, yani özel olan bu hükmü, amm yani genel bir surete çevirmek yanlıştır.

İlave bilgi için tıklayınız:

- [Sözler, Yirmi Dördüncü Söz, Birinci Dal.](#)